

Osudový rok 1923

Cesta Rudolfa Steinera k Vánočnímu sjezdu

Peter Selg

Rok, jež Rudolf Steiner ukončil Vánočním sjezdem Všeobecné Anthroposofické společnosti a novým založením Svobodné vysoké školy pro duchovní vědu v Dornachu, začal požárem, který zničil první Goetheanum, katastrofou největšího rozsahu. Silvestrovská noc přinesla zničení budovy, která měla tvořit „místo lásky“, bytost se substancí lásky a oběti, jejímž úkolem bylo „harmonicky svést dohromady lidské duše po celé Zemi“, jak to Rudolf Steiner zdůraznil krátce po začátku první světové války. Začátkem roku 1923 zbylo ze všeho, co vybudovali za deset let intenzivní prací lidé ze sedmnácti národů, už jen hromada sutin.

Požárem neztratila Anthroposofická společnost jen svůj domov a své centrum, nýbrž i možnost působit v Goetheanu veřejně v zájmu moderní duchovní vědy, což Rudolf Steiner touto stavbou od začátku zamýšlel. Z Goetheana měla anthroposofie - jakožto době přiměřené vědění - směřovat do světa, aby zprostředkovala vědecké obnovující impulsy pro různá odvětví života, v duchu esoterního křesťanství v michaelské podobě. První Goetheanum mělo podle Rudolfa Steinera dokázat, že „anthroposofie není ve své podstatě nic sektářského, že se chce chopit velkého úkolu naší přítomnosti, spočívajícího v zachycení nového duchovního světla, a jeho znovu přístupné paprsky vtisknout do lidské kultury a civilizace.“ Ničivým požárem tedy nebylo zničeno jen jedinečné stavební dílo, nýbrž zjevení podstaty anthroposofie a rozhodující pomoc civilizaci ve zkouškách a krizích 20. století. „Goetheanum, řekl bych, bylo vlastně poprvé umožněno vytrhnout anthroposofické hnutí z jakési sektářské existence a dát jí onen význam, o němž jsme museli podle její věcné podstaty od jejich počátků stále hovořit.“

Úder způsobený požárem Goetheana Rudolfa Steinera nepřekvapil. Jak kritická byla pozice střední Evropy počátkem 20. let a jak se stával potřebným impuls anthroposofie, už po léta zdůrazňoval v interních přednáškách. Z první světové války se lidé nepoučili, naopak, a situace v Německu od roku 1918 se čím dál více zhoršovala. „*Lidé se připravují na další velkou válku. Rozšíří se metody, jak bude kultura ničena*“, zdůraznil Rudolf Steiner již v prosinci 1920 v Dornachu. Zostřující se nacionalismus v Německu a ve střední Evropě, hrozící zhroucení labilních poválečných demokracií a ekonomická krize, to vše uprostřed mnoha neřešených základních problémů vyvolávalo tušení, jak nebezpečná bude v nejbližších letech politická situace, přestože předcházející válečná katastrofa sotva skončila. Rudolf Steiner důrazně mluvil v prosinci 1920 o příští „světové válce“ - a opakovaně od začátku 20. let upozorňoval členy Anthroposofické společnosti na to, jakým odpůrcím silám je vystavena i výstavba v Dornachu. V dubnu 1921 řekl:

„Už dlouhou dobu musím znovu a opakovaně říkat: co se vynořuje jako odpůřící mocnosti, bude stále úpornější a úpornější; a dnes k tomu už rozhodně došlo. A dnes ještě není možné říci, že tyto odpůřící síly dosáhly svého vrcholu. Bude ještě dlouho trvat, než jejich odpor svého vrcholu dosáhne. [...] jsou slabé ony síly, které chtějí z uchopení duchového světa učinit probouzející se posilu pro sílu svých vlastních duší. Svět dostal ahrimanský charakter. [...] Lidstvo je silně posedlé intenzitou zla, láskou ke zlu. A kdo dnes neví, že musí s touto láskou ke zlu počítat, s touto stále více zesilující láskou ke zlu v boji proti anthroposofické duchovní vědě, ten v sobě nebude moci vyvinout poznání toho, kolik ještě nastoupí odpůřících sil a odpůřících mocností. [...] Dojde k tomu, že nám budou podkopávat půdu pod nohama. Záleží na nás, abychom pracovali tolik, kolik to jen jde; a když nám bude půda podkopávána a my se propadneme trhlinou, bude pak muset být naše práce taková, aby si našla svou duchovní cestu světem. Neboť to, co se tu objevuje, to je poslední záchvěv zanikajícího světa, ale ten ještě může, byť ve svém posledním tažení, kolem sebe bít jako nakažený vzteklinou, až člověk může od tohoto vzteklého mlácení kolem sebe přijít o život. Proto je nutné alespoň poznat, z jakých impulsů se toto vzteklé bití kolem děje.“

Ani ne dva roky poté zbyly 1. ledna 1923 z Goetheana jen trosky. „Posedlost silami zla“ však pokračovala a měla rozvinout svou zuřivost v celosvětovém měřítku o desetiletí později.

Osudový rok v historii

Rok 1923, jenž začal zničením Goetheana a na jehož konci Rudolf Steiner rozhodl o Vánočním sjezdu Všeobecné anthroposofické společnosti a o novém založení Goetheana, byl pro Německo a střední Evropu rok epochální. „Můžeme předpokládat, že naše století bude stoletím autority, ‚pravice‘, fašismu“, hlásal v Itálii sebevědomě Benito Mussolini,“ který nastoupil cestu úspěšné diktatury, právě tak jako jeho kolegové Primo de Rivero ve Španělsku a Stalin v Rusku. Ve velkém stylu byl nastartován mezinárodní závod ve zbrojení pod vedením protikomunisticky orientovaných USA, a situace v Německu byla po celý rok napjatá, což mělo následky pro evropské státy: „Klíčem k budoucnosti demokracie v Evropě bylo - jako po celé století - Německo“, napsal anglický historik Mark Mazower ve své studii bilancující století. Se svými reparačními platbami - podle článku 231 Versaillské smlouvy a ve smyslu své „výhradní viny na válce“ - bylo Německo již dlouho pozadu, neboť pro zadlužení státu po nákladech na válku byly další výdaje téměř nemožné. V lednu 1923, sotva čtyři roky po ukončení války, obsadily francouzské a belgické oddíly Porúří, zabavily uhlí a vznesly požadavek na kontrolu německého finančnictví. Došlo k dramatické reakci s masovým vyhošťováním lidí, ale také k formám pasivního odporu a odepření. Zdravotní situace obyvatelstva v místě, ale brzy i v dalších oblastech Německa se povážlivě zhoršovala následkem podvýživy a nedostatečné lékařské péče, inflace se rychle šířila po celé zemi a mnohým podnikům - mezi nimi i všem anthroposofickým institucím - hrozil konec. Počet vystěhovalců z Německa - ale také počet případů sebevražd - stoupal. Na konci roku ukončily Spojené státy příjem emigrantů z Německa.

Za těchto okolností a tváří v tvář milionovým zklamaným a zbídačelým se v průběhu roku výrazně radikalizovala partajní politika. V lednu už měla NSDAP* svůj první velký „říšský sjezd“ v Mnichově a od února začala denně rozšiřovat svůj agitační list „Národní

pozorovatel“. Koncem podzimu začalo v Německu docházet k povstáním a pokusům o puč zleva i zprava, a to ve Spandau, Kůstrinu, v Porýní, v Sasku a Hamburku. 8.-9. listopadu se Hitler poprvé pokusil uchopit moc, ale ještě se mu to nepodařilo. Gustav Stresemann jako říšský kancléř odstoupil - „Žijeme v horečnaté situaci [...] Nouze žene lidi do extrémů.“ Ve svém luxusním sídle, přijímaje projevy servilnosti nesčetných návštěvníků a unesen sympatiemi širokých kruhů obyvatelstva, psal Adolf Hitler koncem roku 1923 svůj „Klein Kampf“. Rudolf Steiner však nařídil, aby byl vyklizen jeho berlínský byt a aby anthroposofické knihy z nakladatelství Marie Steinerové byly převezeny do Švýcar. „Až se dostanou k vládě tito pánové, nemohu už vstoupit na německou půdu.“ Anně Samweberové, berlínské spolupracovnici, dal v těchto dnech průpověď pro berlínské přátele na nastávající dobu strádání. On sám už nikdy jako pozemšťan do tohoto města nevkročil ani nespolu-prožíval jeho proměnu v centrum národně socialistického panství a války, ani inferno roku 1945:

Berlínským přátelům

Člověk se dívá, okem, světem stvořeným. Jej poutá nač se dívá, na světa radost a světa bol. To ke všemu jej poutá, co tu vzniká, neméně však ke všemu, co se řítí v temné říše propasti. I vidí člověk okem, duchem propůjčeným, jej poutá, co tam vidí, k doufání v ducha a k síle ducha zachovné, to ke všemu jej poutá, co má kořen ve věčnostech a v duchu plody dává. Vidět může člověk, jen když nitra oko sám co duchový úd bohů cítí, jenž na jevišti duše, v chrámu těla lidského činy bohů koná.

Je lidstvo v zapomnění na boží nitro.

My pojměme je však do jasného světla vědomí a nesme pak přes suť a popel plamen bohů v lidském srdci.

Tak blesky naše domy smyslové nechť třeba na suť roztrhají.

My zbudujeme domy duševní na poznání, v němž světlo s pevností tká železnou, a zánik věcí vnějších má vzestupem se stát duševního nitra nejhlubšího.

K nám utrpení blíží se z mocností sil hmoty. Naděje svítí i když tma se kol nás vlní a ona jednou vnikne do vzpomínky naší.

Když po temnu

ve světle opět budeme smět žít.

My nechceme, by tato svíce nám jednou v příštích jasech chyběla, proto, že jsme ji teď v utrpení do svých duší nevsadili.

(„Starší překlad - autor neznámý“)

Norský výbor nenašel v roce 1923 vhodného nositele Nobelovy ceny míru a k udělení ceny tedy nedošlo; na konci Vánočního sjezdu měl prý Rudolf Steiner říct: „Když se teď člověk podívá na svět, nabídne se mu - trvá to už léta - neobvykle mnoho ničivých látek. Jsou aktivní síly, které přinášejí tušení, do jakých propastí se řítí západní civilizace.“ V říjnu 1923, osm týdnů předtím, zeptal se strážný po přednášce v truhlárně, bude-li v příští válce použito kyseliny kyanovodíkové. Rudolf Steiner odpověděl negativně, ale řekl, že se připravují „jiné strašné věci“. Georg Groot chtěl vědět, jestli to přijde z Ameriky. „Ne, z Německa“, odpověděl Rudolf Steiner.

Krise Anthroposofické společnosti

„Neboť naše doba, naše současnost - prosím, berte to slovo vážně - naše přítomnost je jednou dobou velkých rozhodnutí. Mnoho, nesmírně mnoho se v současnosti pro lidstvo rozhoduje“, řekl Rudolf Steiner členům Anthroposofické společnosti, a r. 1923 je ještě opakovaně vybídl, aby „prospívání anthroposofické věci“ chápali jako „záležitost současné civilizace.“ Centrum v Dornachu se budovalo od r. 1913 s výjimečným úsilím, elánem a s velkými oběťmi; v těžkých letech po první světové válce, které pohltily mnoho lidí a mnoho sil, nedošlo stále ještě, jak by si byl Rudolf Steiner přál, k dokončení a k zahájení vědecké činnosti. Rudolf Steiner upozorňoval opakovaně v letech před požárem nejen na nahromaděnou sílu nepřátel anthroposofie - zvláště ze strany pravicových nacionalistů a z klerikálních kruhů - ale také na nutnost chránit anthroposofii a její ústřední budovu v Dornachu všemi silami a zabezpečit ji. Ještě pár týdnů před požárem a zničením Goetheana řekl v Haagu:

Přirozeně by bylo nanejvýš žádoucí, aby centrum v Dornachu nezaniklo, ale aby se našli přátelé, kteří by tu pomohli. [...] V okamžiku, kdy se centrum v Dornachu zhroutí, zhroutí se všechno a já bych jen chtěl, aby se to vzalo na vědomí, protože z vědomí to jaksi zmizelo. Vlastně - a to chci teď říci - je to nesmírně tíživá starost. A mne starost o to vše nesmírně tíží. Po požáru dával Rudolf Steiner zodpovědným spolupracovníkům Anthroposofické společnosti stále znovu zřetelně najevo - bylo to zvláště největšímu zemskému spolku v Německu - že nová výstavba Goetheana je oprávněná jen za předpokladu konsolidující se, tzn. ke svým úkolům probuzené Anthroposofické společnosti. Dornašský dům nechápal nikdy jako nějaký vnitřní záměr Společnosti, ani jako nějaký „vnitřní chrám“, nýbrž ve funkci sloužící „Svobodné vysoké škole pro duchovní vědu“, která se má postavit k civilizačním úkolům v těžkých situacích a přispívat k jejich řešení. „Myšlenka Vysoké školy pro duchovní vědu je nutná konsekvence, která může vzejít z výsledků spirituálních poznatků, jichž si naše doba žádá“, stálo už na podzim 1911 v jednom oběžníku Rudolfa Steinera. Členové Anthroposofické společnosti reagovali na zničení milovaného Goetheana s velkým zděšením, smutkem a nezměrným zoufalstvím. Rudolf Steiner však nad touto bolestí, která jej samotného zasáhla plnou silou, neztrácel mnoho slov, ale zdůrazňoval od začátku r. 1923 stále, „že z bolesti musíme najít sílu, abychom o to intenzivněji a energičtěji pracovali k našemu cíli, abychom pracovali na tom, co je ve vývoji lidstva do hloubky založeno.“ Evropská a světová situace byla kritická - a čas na rozšíření humánních iniciativ přechal. Anthroposofická společnost však byla slabá a byla sotva nějakým účinným nástrojem pro šíření iniciativ pro budoucnost spojených s Rudolfem Steinerem.

Rudolf Steiner se už ve svých přednáškách a proslovech téměř nevracel po katastrofě k nepřátelům anthroposofie ani k silám, které zničily první Goetheanum. Odložil je stranou jako dané a věnoval se otázkám a úkolům budoucnosti spojeným s Anthroposofickou společností. „*Hlavní věc je, aby si Anthroposofická společnost uvědomila, jaké jsou její povinnosti.*“ V průběhu r. 1923 definoval s důrazem ony společenské deficitní a slabosti, které nejen již po léta s bolestí pociťoval, ale které také byly spoluzodpovědné za nedostatečnou ochranu - chybějící bdělost a nedostačující práci - nyní zničené budovy. Se zříceninou Goetheana stála i Anthroposofická společnost, zjevně či nepozorovaně, před propastí; její bytí bylo po ztrátě dornašského centra dáno volně k dispozici a místo dornašského rumiště se stalo jakoby symbolem jejího vlastního vnitřního stavu. Rudolf Steiner hovořil o tom, že Společnost musí „přijít k vědomí“, jehož bude v krátkém čase zapotřebí, aby se předešlo rychlému rozpadu Anthroposofické společnosti a působilo proti němu. Anthroposofie, říkal

Rudolf Steiner, není ani zničitelná, ani světem spravovaná. Přesto je i pro ni zřeknutí se či konec Společnosti fatální, neboť úkolem této Společnosti je šířit moderní duchovní vědu v současné civilizaci a efektivně se o ni zasazovat. Zánikem by Anthroposofická společnost rozhodně selhala v civilizačním působení anthroposofie. Ztráta pro vývoj lidstva by byla nesmírná.“

Na základě tohoto pozadí se staly proslovy a příspěvky Rudolfa Steinera po požáru v Dornachu na krizových zasedáních Anthroposofické společnosti velice konkrétními *připomínkami* základních úkolů a pracovních předpokladů oné společné obce, která byla založena r. 1912 v Kolíně nad Rýnem. Ze strany členů Anthroposofické společnosti šlo o to, jak říkal Rudolf Steiner, konečně pracovat tak, aby se od nich lidé mohli „zapálit“ tím, co jim ze Společnosti vyjde vstříc jako anthroposofie. Říkal, že anthroposofie má vnitřní „údernou sílu“. („Moji milí přátelé, o údernou sílu anthroposofie nemusíme mít obavy“; ale otázka je, jak společnost pro anthroposofii založená získá tu sílu a působivost, které v posledních letech postrádá. Rudolf Steiner dále říkal, že se Anthroposofická společnost musí stát v současných rozpravách činitelem, někým, „kdo má v současnosti co říci.“ To se jí však podaří jen tehdy, říká, bude-li mít k dispozici dostatečné znalosti současných problémů, a specifický obsah vědomostí, aby se s nimi aktivně a odvážně mohla pouštět do současných debat -, *aby tady ve světě Anthroposofická společnost jako taková stála a aby svět konečně věděl, co Anthroposofická společnost chce.*“

Rudolf Steiner očekával od Anthroposofické společnosti zájem o svět, uvědomování si základních problémů a úkolů, nikoli vnitřní samolibost, diskutování a aroganci. Bylo nesmírně významné, aby se nevystupovalo namyšleně a arogantně a aby se s pasivní spolkovou uzavřeností a úzkostlivostí nestálo stranou. Šlo o to, aby Anthroposofická společnost uměla zjišťovat současné skutečné potřeby lidí a spolupracovat na řešení naléhavých problémů. („K čemu je to, když lidem stále a znovu opakujeme, že nejsme žádná sekta, a přitom se chováme, jako bychom sekta byli.“ Technologické následky materialismu, ale také jeho důsledky v obraze člověka a přírody vytvořily od 19. století obrovské problémy, které bylo třeba v jednotlivostech propracovat a osvětlit, aby bylo možné rozvinout účinné impulsy pro budoucnost. „Zbídačení, jaké můžeme vidět v této civilizaci, by mělo být výzvou k tomu, abychom přistoupili k nadsmyslovému pojednání člověka a světa. To však můžeme jen tehdy, budeme-li mít oči otevřené pro všechno, co se ve světě děje.“ Dornašskou Svobodnou vysokou školu pro duchovní vědu připravil a založil Rudolf Steiner v tomto duchu, avšak kromě jeho vlastní práce bylo v posledních letech uskutečněno jen málo toho, co by Společnost mohla z Dornachu ukázat, aby to svět zaznamenal. V krizových situacích roku 1923 Rudolf Steiner mluvil o tom, že není možné předstírat dojem, že v Dornachu máme „Vysokou školu pro duchovní vědu“ a přitom zůstat vědecké práci dlužní. Mluvil „o hrozném ostudě“ - v pozitivním zaujetí přece však o tom, že v budoucnosti půjde bezpodmínečně o konkrétní přístup k úkolům duchovně souvisícím s Anthroposofickou společností a s Goethem, a o to, dát veřejnosti k dispozici to, čeho bylo již dosaženo - „...u všech věcí záleží na tom, abychom je postavili před celý svět“. Muselo by se pak podařit, aby dokonce naši protivníci řekli: „Tady je něco, co vzbuzuje pozornost k tomu, co se dělá v Anthroposofické společnosti.“ Rudolf Steiner věděl, že jsou v Anthroposofické společnosti přinejmenším jednotlivci velmi nadaní a pilní, kteří se v posledních letech tímto způsobem angažovali. Také však věděl, že jejich práce byly reprezentanty Společnosti a jejími vedoucími osobnostmi většinou ignorovány nebo odmítány, a to nepřispívalo k jejich šíření a poznávání. Avšak anthroposofické vedení chápalo svůj úkol jako setrvávání v pocitu zadostiučinění a samolibosti, ne veřejně stát za výsledky práce lidí z vlastních řad. „Ano, ve Společnosti záleží

na tom, abychom si vypěstovali schopnost posoudit věci, utvořit si názor na to, co je ve Společnosti k dispozici, to je, na čem záleží, aby se všechno nebralo s naprostou flegmaticností a s ohromnou samozřejmostí.“

Rudolf Steiner očekával, že Anthroposofická společnost bude v budoucnosti připravena převzít skutečnou spoluzodpovědnost za založené instituce, které jako anthroposofické impulsy vyšly od jejich vlastních členů. Waldorfská škola nebo podnikání anthroposofické medicíny a farmakologie se potřebovaly opírat o dělnou a zodpovědnou Anthroposofickou společnost, která by se za ně efektivně postavila; nepotřebovaly „reprezentanty“ sedící na svých velitelských „kurulských židlích“. Všechny anthroposofické instituce potřebovaly v roce 1923 výkonnou pomoc a účinnou podporu, aby mohly dále existovat a své v civilizaci vybojované místo na veřejnosti dále obhajovat. Rudolf Steiner chtěl a očekával od Společnosti rozhodné vystupování ve věci anthroposofie, a tím i ve věci anthro- posofických institucí - odvážné a přímé, „jde o to, aby anthroposofie měla dostatek vnitřní jistoty, abychom skutečně došli tam, kde vždycky chceme stát: jako zástupci všeho anthroposofického.“ „Takže to, co potřebujeme, to je především odvaha. Odvaha a zase odvaha.“ Svými pojmy „otevřenost světu“ „zájem o svět“ Rudolf Steiner rozhodně nemyslel sklon k diplomatickému kompromisu a přejímání všeobecně rozšířených myšlenkových forem a řečnických fráží, nýbrž schopnost odpovídat na problematiku a potřeby doby z pozice - duchovního centra - anthroposofie. „A pro šíření anthroposofie ve světě, pro její správné pronikání do světa nemůžeme udělat nic lepšího, než když si budeme stále více vědomi toho závažného impulsu, jímž má anthroposofie být pro další postup civilizace.“ V únoru 1923 řekl Rudolf Steiner na jednom Stuttgart - ském krizovém zasedání, že má občas dojem, „že veškerý cit pro to, co by měla anthroposofie znamenat, se ztratil.“

Přesto pracoval Rudolf Steiner dál a doufal v nový počátek společenství. Byl si vědom toho, že stará Anthroposofická společnost v současnosti - na začátku roku 1923 - není skutečná realita a dosud nepřevzala žádný úkol, „před nímž by i člověk mimo Společnost mohl mít respekt,“ „žádný pozitivní úkol, který by vycházel z pozitivního volního rozhodnutí.“ Společnost navíc označil za „přízrak“, který nazval „velice ahrimanským produktem“. - „Anthroposofická společnost je všude prolezlá ahrimanstvím.“ Přesto věnoval své úsilí všeobecnému probuzení a existenciálnímu obratu myšlení, ze současného historického hlediska a v orientaci na vlastní úkoly v dané situaci. Někteří jednotlivci si byli této situace vědomi - 25. 2.1923 řekl Eugen Kolisko ve své přednášce o situaci v Anthroposofické společnosti: „Stojíme bez vnitřní sevřenosti proti nepřátelskému světu, o němž naši členové vůbec nevědí, jak je silný a jak se bude činit, aby anthroposofickému hnutí učinil konec. Musíme si udělat jasno v tom, že čím méně se pro Společnost děje, čím více se tvoří uvnitř Společnosti vakuum, tím více protivensství venku sílí a zvětšuje se.“

Během roku 1923 navíc ještě v Anthroposofické společnosti Rudolf Steiner organizačně podněcoval a osobně pomáhal zakládání autonomních zemských společností. Vzhledem k postavení Německa, které už nemohlo mít vedoucí pozici jako dříve, zdůrazňoval Rudolf Steiner úlohu „konstituovat celou Společnost zodpovědným způsobem odpovídajícím současným poměrům“. S jeho podporou tak vznikly zemské společnosti ve Švýcarsku (duben 1923), v Norsku (květen 1923), v Anglii (září 1923), v Rakousku (září 1923) a v Holandsku (listopad 1923); dále byly ustaveny Anthroposofické společnosti ve Francii a Švédsku. Už v květnu mluvil Rudolf Steiner v Oslu o své představě, že by se jako další krok jednotlivé zemské společnosti - na základě zachování své národní autonomie - sjednotily v neutrálním Švýcarsku. „Dalo by se říci: mezinárodnímu životu a působení Anthroposofické společnosti by

se dařilo nejlépe, kdyby se zakládaly Společnosti v jednotlivých jazykových oblastech a ty by se semkly v Dornachu k Mezinárodní anthroposofické společnosti.“ Přijímání nových členů jednotlivých zemských společností by probíhalo místně v jednotlivých zemích - a členské legitimace by se zasílaly z jednotného centra v Dornachu. Generální tajemníci v jednotlivých zemích by měly být vynikající osobnosti, lidé, „kteří jsou známi“ a kteří mohou svoji zemi pevně a účelně zastupovat. Své představy duchovní roviny a osobnostního profilu takového „generálního tajemníka“ dával neustále znát tím, jak výrazně projevoval důvěru některým osobnostem v jednotlivých zemích - například v Holandsku Willemu Zeylmansovi van Emmichovenovi, který byl svými duševně duchovními vlastnostmi a schopnostmi praobrazným ztělesněním typu generálního sekretáře, jak si jej Steiner představoval. Přestože skoro celý rok zůstala otevřená otázka, jak se Rudolf Steiner nakonec rozhodne o budoucnosti Anthroposofické společnosti - v německém centru se dělo málo pozitivního („Ke Společnosti mám vlastně jen jedno, že bych s ní nejraději už neměl nic společného. Všechno, co její představenstvo dělá, se mi příčí,“ napsal Steiner po nesčetných zasedáních 25. března 1923 Editě Maryonové do Dornachu; přeci jen však svou výzvou k zakládání mezinárodních zemských společností položil pro budoucnost podstatný stavební kámen, vědom si současné dějinné situace a hrozícího úpadku Německa (který již začínal nastupovat), země, z níž anthroposofie vzešla a v níž stále ještě měla velkou většinu členů a pracovišť. Jistým způsobem připravoval Rudolf Steiner něco, co by mělo přestat zřícení do „propasti temných říší“, tzn. německého fašismu, a noc „tmavého kontinentu“, a co by potom jednoho budoucího dne v nastoupivší hodině bylo k dispozici a k nalezení:

Ale jedno by se nemělo stát, protože to by bylo to nejstrašnější, aby, až bude svět křičet o pomoc - a to bude za relativně nepříliš dlouhou dobu - ke své vlastní záchraně, volat po vzkříšení střeoevropského duchovního života, aby potom ve střední Evropě nebyli po ruce lidé, ti, kdo by jako jediní stáli na důležitém duchovním místě, a nemohli by tomuto volání rozumět.

Když je třeba říci, že svět stojící mimo střední Evropu dnes čeká na nějakou duchovnost, bylo by zlé, kdybychom museli zažít to, že by lidé střední Evropy na tuto duchovnost nečekali. To by byla ze všeho největší světová ztráta. To by byla jedna z největších katastrof, jakou by Země mohla zažít, kdyby jednou nad střední Evropou znělo toto volání - ať už vnější věci vypadají tak či onak - kdyby se ozvalo toto volání: Tento duchovní život potřebujeme! A v Evropě by si toho volání nikdo nevšiml, protože by nikdo neznal cenu tohoto střeoevropského duchovního života. Pomysleme už dnes na tu okolnost, že by možná bylo právě poslání člověka střední Evropy v nejbližší době nutné pochopit z podstaty střeoevropského života, z toho, co bude svět chtít dostat od střední Evropy; a bylo by strašné, kdyby potom ve střední Evropě nebyl nikdo, kdo by věděl, co dávat.

Duchovní příprava Vánočního sjezdu

„Sebeuvědomování“ anthroposofů - ve smyslu prohloubení sebepo- znávání a poznávání úkolů («abychom v sobě našli vnitřní centrum svého bytí») bylo také přímo i nepřímou důležitou téma přednášek Rudolfa Steinera v průběhu roku 1923. V roce po požáru Goetheana nemluvil Steiner o poznání karmy v užším a individuálním smyslu, nýbrž s principiální orientací a počátečně o osudu lidí přicházejících k anthroposofii a o bytosti Anthroposofie

samé: „Nikoli moudrost o člověku, nýbrž „vědomí svého člověčenství“ je správná interpretace slova anthroposofie; to znamená *povinnost cílení k obratu vůle, zkušenosti poznávání, spoluprožívání osudu doby tuk, abychom duši dali směr vědomí, Sofii.*“

Nejprve hovořil Rudolf Steiner v r. 1923 ke členům o tom, že je možné, ale také bezpodmínečně nutné pociťovat anthroposofii jako živoucí bytost, která „neviděna kráčí mezi námi, a cítit vůči tomu zodpovědnost.“ Tento pocit zodpovědnosti vůči anthroposofii obsahuje spojení vlastní bytosti, vstup do reálného osudového vztahu a dodržení slibu, což vede k pravému sebepoznání: A potom už si budeme vědomi, jak něco s anthroposofii klepe na bránu našeho srdce a říká: „Puť mě dovnitř, neboť jsem to, co jsi ty; jsem tvoje vlastní pravé člověčenství.“ Nastoupí-li anthroposof na tuto cestu, začíná cítit „pulsování“ anthroposofie, v centrálním a osudovém orgánu své pozemské existence. - Zároveň r. 1923 rozvinul bytost Anthroposofie v její kosmické velikosti jako moderní mysterijní vědění, které člověka může přivést v reálném vztahu k duchovému kosmu, tzn. může skutečně doprovodit člověka do tohoto kosmu. „Anthroposofie je cesta poznání, jež by chtěla vést ducha v člověku k duchu v kosmu“, napsal Rudolf Steiner v r. 1924 v první „směrnici“ Všeobecné anthroposofické společnosti. - V r. 1923 však začal již s tím, že nechával toto „duchové vesmíru“ dojít k prožitku jednotlivce. Bezpochyby s tím byl spojen pokus Rudolfa Steinera v tragické a nebezpečné situaci ve střední Evropě v roce 1923 připravit půdu, předpoklady pro budoucí michaelské působení. Michael, říkal Rudolf Steiner, by se mohl stát geniem civilizačního vývoje - *pokud* se lidem podaří najít v duchovním smyslu připojení k ročnímu koloběhu. Ve svých kosmicko-imaginativních přednáškách v r. 1923 rozvinul Rudolf Steiner michaelské téma dále a mluvil - počínaje Velikonocemi 1923 - poprvé o možnosti budoucího michaelského svátku. V budoucnosti by měli lidé roznítit „duchovní plameny“, ne ovšem ve fyzickém smyslu, světový požár. Michaelská myšlenka je v lidech ještě příliš slabá na to, aby mohla působit civilizačně; tady jsou možné a nutné rozhodující změny. Rudolf Steiner povzbuzoval lidi, aby se řídili svými vlastními myšlenkami a duchovní iniciativou a také se o ně opírali v těžkých časech:

„Toto vyšvihnutí se k tomu, aby byl člověk myšlenkami o duchovnu uchopen tak, jako je uchopen něčím fyzickým ve světě, to je Michaelova síla! Mít k myšlenkám o duchovnu důvěru, má-li člověk vlohy k tomu, aby je zcela přijal a věděl: tento nebo onen podnět máš z duchovna. Odevzdáš se mu, měníš se v nástroj jeho realizace. Přichází první neúspěch - to nevádí! Druhý neúspěch - nevádí! A přijde-li sto neúspěchů - nic to nevádí! Neboť žádný neúspěch není rozhodující, jde-li o pravdu duchovního impulsu, jehož působení je vnitřně ujasněno a uchopeno. Neboť teprve potom máme důvěru, pravou důvěru v nějaký duchovní podnět, který přijímáme v určitém časovém bodě, když si řekneme: stokrát jsem byl neúspěšný, ale to může dokládat nanejvýš to, že pro mne v této inkarnaci není dáno realizovat podmínky tohoto podnětu. Že to však je správný podnět, to vidím z jeho charakteru. A i když to bude teprve po sté inkarnaci, kdy dorostou síly k realizaci tohoto podnětu - nic mě nemůže přesvědčit o síle proniknutí nebo neproniknutí duchovního podnětu než jeho vlastní povaha. - Když si pomyslíte, jak je v mysli člověka utvořeno něco lakového jako velká důvěra v něco duchovního, když pomyslíte, že člověk může podržet skálopevně něco, co prohlédá jako duchovní vítězství, že se toho nevzdává ani tehdy, kdy vnější svět tomu tolik odporuje, když si toto představíte, pak máte představu toho, co vlastně je michaelská síla, kterou si Michaelova bytost pro člověka přeje, pak teprve máte představu o

tom, co je ta velká důvěra v Ducha. Můžeme i nějaký duchovní impuls dát stranou, na celou inkarnaci jej odložit, ale jakmile jsme jej již jednou uchopili, pak nesmíme nikdy zakolísat, musíme jej opatrovat v jeho niternosti a pěstovat jej; jen tak jej můžeme uchovat pro další inkarnaci. A jestliže tímto způsobem vybuduje důvěra v duchovno takové duševní založení, že je člověk schopen toto duchovno pociťovat tak reálně jako půdu pod nohama, která kdyby tu nebyla, nemohli bychom se postavit, pak máme ve své mysli pocit toho, co od nás vlastně žádá Michael.“

V politické destrukci toho roku a ve stále labilní situaci Anthro- sofické společnosti snažil se Rudolf Steiner takto v srdcích jednotlivých anthroposofů a v Anthroposofické společnosti jakožto celku posílit duchovní impulsy týkající se inkarnace a budoucnosti. Začal v zárodku tím, co měl dělat obsažně r. 1924 ve svých přednáškách o karmě (a uvnitř nově založené esoterní školy Goetheana) - upamatovat duši anthroposofů v jejich srdcích na Michaelovu školu prožitou před narozením. Ve společné práci v Anthroposofické společnosti probuzení pro zavazující úkoly měli se michaelité znovu najít a spojit. Souvisely s tím také kurzy Rudolfa Steinera o podstatě starých mystérií, o Efezu, Hibernii, Eleusích, o Kabiriích a rosi- kruciánství, které přednesl v prosinci 1923. Obsahy a kultury starých mystérií byly součástí učiva Michaelské školy, v ní provedeném proniknutím křesťanským duchem a se zaměřením na budoucnost.

Na ni by měli anthroposofové pamatovat, a probudit se ke svému společnému úkolu: „*Vy, žáci duchovního poznání / následujte Michaelův moudrý pokyn, / doneste slovo lásky světové vůli / v pravdě do vyšších cílů duše.*“

Probuzení, jež se s pomocí anthroposofie podaří na „Ty“, tedy na druhé osobě, na její duševní duchovnosti, o němž Rudolf Steiner hovořil ve Stuttgartu v únoru 1923 jako o předpokladu sociální kultury Anthroposofické společnosti, mělo se uskutečnit v dimenzích hloubek a osudu existence v základu bytí lidské individuality. Mělo vzniknout skutečné sociální pochopení jako první stupeň karmického chápání - a tímto způsobem měla Anthroposofická společnost najít sebe sama, přes veškerá rozdělení.

Osudové probuzení

O vnitřní situaci Rudolfa Steinera uprostřed roku 1923 napsala Ita Wegmanová v rukopisu jedné přednášky: „Rudolf Steiner stále hledal řešení, jak by bylo možné změnit Anthroposofickou společnost. Byl hluboce zarmoucen. - Konaly se kurzy v Penmaenmawru a v Ilkley. A mně se zdálo, jako by mu od tohoto okamžiku přicházelo na mysl řešení. Mluvil o tom, jak ten požehnaný oheň, který zničil staré Goetheanum, zjevil mocná tajemství, která se mu teprve nyní ve větších souvislostech vyjasňují. Mysterijní vědění se nyní osvobodilo; a toto mysterijní vědění, které bylo v různých mystériích střezeno, se má nyní stát obsahem učení anthroposofie. Společnost však musí být novým způsobem organizována. Tady už nemluvil Rudolf Steiner o tom, že Společnost [...] má dostat nový impuls, nýbrž hovořil o nové organizaci. Tato slova řekl Rudolf Steiner po své cestě do Anglie. Tehdy nastala v bytosti Rudolfa Steinera velká aktivita. Bylo to, jako by nemohl ke změně přistoupit dostatečně rychle a důkladně.“

Podle Ity Wegmanové naplňoval Rudolf Steiner své duchovní zážitky během požáru Goetheana nejprve postupně (o tom hovořil

v jedné přednášce v Dornachu na začátku prosince 1923) - v létě 1923, říká Wegmanová, se mu přitom prožítá zření „pozvolna“ ve velkých souvislostech vyjasňovala“; tak došlo ke Steinerovu rozhodnutí učinit staré a ohněm v jistém smyslu „osvobozené“ mysterijní vědění obsahem dalších přednášek a nově Anthroposofickou společnost organizovat. Tyto vzpomínky Ity Wegmanové jsou bezpochyby významné - jestliže v jednotlivostech souhlasí, pak se Rudolf Steiner rozhodl v Ilkley a Penmaenmawru nebo po této návštěvě udělat do budoucnosti tento mysterijní krok. Rozhodl se, říká Wegmanová, na základě vnitřní situace, která se předtím vyznačovala hlubokým zármutkem, potom však doznala podstatný, ano, rozhodující obrat. Že i ona sama byla tímto obratem zasažena, nezmínila se v žádné své přednášce, ale svěřila to svému poznámkovému sešitu:

Penmaenmawru karma
plně zjevena
duševní prvek
pochopení z mé strany
oslavuje duchový svět, řekl
Takový byl další krok ve fyz. s.
Spojení dr. se Společností
Z toho rozkvět
ještě více esoteriky
Obnovení mystérií
Zjevení
celé karmy.

Porozumění Ity Wegmanové pro plně „zjevenou“ karmu a radost duchového světa z tohoto zdařilého vnitřního kroku byl potom předpokladem volního impulsu Rudolfa Steinera s ohledem na Anthroposofickou společnost. Ráno po nočním požáru, kdy Rudolf Steiner dlouho hleděl do hořícího Goetheana, stála Ita Wegmanová vedle něho - byl to po dlouhé přípravě začátek úzkého esoterního žákovství a spolupráce, která pro roky 1923 a 24 nabrala na neobvyklé intenzitě. Mnohé svědčí o tom, že dařící se žákovství a probuzení karmy individuality Ity Wegmanové, s níž Rudolf Steiner zpočátku nespolupracoval, byly neodmyslitelným předpokladem toho, co se událo v následujících měsících a kulminovalo o Vánočním sjezdu. „Dávná karma, která mezi ním a mnou existovala, se obnovila.“ Na základě těchto událostí mohl Rudolf Steiner pokračovat. Byla to také Ita Wegmanová, která se jej v Penmaenmawru (nebo po něm) ptala na možnost konkrétního založení mysterijního základu. „Jen na základě této položené otázky bylo možné zřídit Michaelovu školu na Zemi. V této škole spočívá možnost jádra zárodku pro budoucnost“, řekl Rudolf Steiner na lůžku během nemoci Ludwigu Polzer-Hoditzovi o „esoterní škole Goetheana“. Naplánoval ji do tří tříd. Jak intenzivně doprovázel Rudolf Steiner vnitřní cesty Ity Wegmanové od požáru a zvláště od Penmaenmawru, a jaký význam měla její esoterní spolupráce pro budoucí úspěch jeho díla - a tím i pro Vánoční sjezd - to vyšlo ve značném rozsahu najevo až roku 2009 (66 let po smrti Ity Wegmanové) uveřejněním její esoterní pozůstalosti. „Kéž se mu podaří / moudře naplnit duchovní úkol / jehož obraz je vyznačen v jeho pozemském konání. / Potřebujeme širokou cestu jeho ducha / on potřebuje tvé bytosti doprovod.“ „Přípravu Vánočního sjezdu bezpochyby provedl ve velké většině s ní, možná i výhradně s ní“, píše ve svých vzpomínkách Elisabeth Vreede o Rudolfu Steinerovi a Itě Wegmanové.

Jestliže se nová organizace Anthroposofické společnosti skutečně může podařit do Vánoc 1923 a jestli se podaří, o tom neměl Rudolf Steiner začátkem prosince 1923 ještě vůbec jasno - celý záměr byl a zůstával odvahou k činu. To, co líčil zvláště ve Stuttgartu, jasné a podrobné předpoklady Společnosti vyplynoucí z jeho sebepo- znání, k tomu sotva došlo - a vytoužená existenciální přeměna se rozhodně neuskutečnila. Willem Zeylmans van Emmichoven sdělil, že se ještě 17. listopadu v Haagu v malé skupině Rudolf Steiner vyjádřil, že si není jistý, „zda nějaké další pokračování se Společností je vůbec možné.“ A dále Zeylmans píše:

Stěžoval si, že zřejmě nikdo nechápe, co on vůbec chce a že možná bude nutné pracovat dále jen s malým počtem lidí v uzavřeném kruhu. Na pár přítomných to působilo téměř bolestně. Bylo nám - aniž bychom byli schopni všechno do jednotlivostí pochopit - jako bychom došli do určitého bodu ve vývoji lidstva, kdy dřívější formy Společnosti už nejsou schopny brát na sebe duchovní obsah a kdy jen úplně nový impuls může umožnit další pokračování.⁶⁷

Přesto se Rudolf Steiner rozhodl sdílet dále Anthroposofickou společnost a dát jí novou formu. Marii Steinerové píše 1. prosince, že do Společnosti vkládá ještě „určité *poslední* naděje týkající se Vánočního setkání“.

Asi o tři týdny později dokončil potom Rudolf Steiner nové uspořádání pro Anthroposofickou společnost a osobně převzal její předsednictví. Ustavil při sobě „iniciativní představenstvo“, jehož členové měli vést odborná oddělení také nově založené Vysoké školy a s nimiž chtěl esoterně spolupracovat. „Musí to být iniciativní představenstvo, musí se chopit úkolů, jež anthroposofickému hnutí ukládá duchový svět, musí tyto úkoly vzít na sebe a uvádět je do světa ..“ „Je zapotřebí větší průbojnosti, než jaká byla uplatňována dříve, když má nastoupit Duch, jehož je lidstvu zapotřebí.“

Ve Všeobecné anthroposofické společnosti se spojily dříve ustanovené zemské společnosti. Společně, na základě postupně se dotvářejícího poznání osudu a kosmicko-michaelským směrem se mělo všechno ještě jednou zkusit, vnést do ohroženého světa mocný dějinný tvůrčí impuls z esoterního centra anthroposofie, uskutečnit „léčivé“ působení v civilizaci 20. století. Tak Rudolf Steiner pokračoval dále a do budoucnosti, navzdory všem překážkám, dějinným nástrahám a katastrofám, spojen se svými Mistry a s „Kristem-Michaelem“.

Michael - Imagination

Dornach, 28. September 1924

Sonnenmächten Entsprössene, Leuchtende, Welten begnadende Geistesmächte, zu Michaels Strahlenkleid Seid ihr vorbestimmt vom Gotterdenken.

Er, der Christusbote, weist in euch

Menschen tragenden, heil' gen Welten-Willen; Ihr, die hellen Ätherwelten-Wesen,

Trägt das Christuswort zum Menschen.

So erscheint der Christuskunder

Den erharrenden, durstenden Seelen;

Ihnen strahlet euer Leuchte-Wort

In des Geistesmenschen Weltzeit.

Ihr, der Geist-Erkenntnis Schuler, Nehmet Michaels weises Winken, Nehmt des Welten-

Willens Liebe-Wort In der Seelen Hohenziele wirksam auf

Michaelská imaginace
Dornach, 28. září 1924

Slunečními mocnostmi zrozené, zářící, světy milostí naplňující mocnosti Ducha být zářivým
rouchem Michaela vás předurčila božská mysl.

On, posel Kristův, zvěstuje ve vás lidi nesoucí svátou vůli světů;

vy, jasné bytosti éterných světů, neste Kristovo Slovo k člověku.

Tak zjevuje se zvěstovatel Krista toužebně očekávajícím, žíznícím duším.

Jim nechť září vaše jasné slovo ve světové době duchovního člověka.

Vy, žáci duchovního poznání, přijměte Michaelův moudrý pokyn, přijměte slovo lásky světové
vůle účinně do vznešených cílů duší.

Překlad průpovědi Tomáš Boněk